

Teksten viering 3 oktober 2021

Voorgangers Willem van der Meiden (overweging) en Inge Boesveld

Inleiding en gebed

Wie snel wil lopen, moet alleen gaan.

Wie ver wil komen, moet met anderen samen oplopen.

Zegt een Afrikaans spreekwoord.

In de serie 'Mag het een beetje minder' gaat het vandaag over 'minder ik'. Filosoof Harry Kunneman muntte alweer 16 jaar geleden in een boek het begrip 'dikke-ik'. Hij schetst in *Vorbij het dikke-ik* een bijtend portret van – ik citeer – het '*weldoorvoede, om niet te zeggen volgevreten*' autonome individu dat met '*onverschillig, lomp of zelfs gewelddadig gedrag*' steeds meer maatschappelijke ruimte opeist. Dat doet het dikke-ik niet alleen als consument, maar in zijn totale gedrag, wat leidt tot '*een permanente concurrentie- en prestatieslag*.' Einde citaat.

We gaan het vandaag onder andere hebben over *ubuntu*: een uit zuidelijk Afrika afkomstige filosofie, of liever: een levenswijze, die het *ik* laat floreren juist in de gemeenschap. Daarover zo meteen meer. Als gebedstekst geef ik graag een tekst mee die ik vond in een poesiealbumpje op de Utrechtse Vrijmarkt, al weer jaren geleden. Het was in 1934 opgeschreven voor een meisje van toen zes jaar. Ook het versje komt uit Zuid-Afrika en ik zal mijn best doen om het mollige Afrikaans van het origineel recht te doen.

'n Bietje meer glimlach en minder kla

'n Bietje meer gewe en minder vra

'n Bietje meer "ons" en minder "ek"

'n Bietje meer liefde, dat foute bedek

'n Bietje meer bloemen op die levensweg

en minder kransies op die graffies geleg.

Laten we daar 'amen' op zeggen.

Verhaal: Ubuntu

Ik heb eens op een landelijke kerkelijke bijeenkomst een werkgroep geleid over manieren om uit dilemma's te komen in de besluitvorming. Ik gebruikte daarbij wat ik wist van *ubuntu*. We oefenden ons in een gesprek over een actuele conflictueuze kwestie. Ik ben vergeten wat die kwestie was, maar dat doet er niet toe.

In deel 1 van de sessie liet ik mensen hun vinger opsteken of ze vóór of tegen de stelling waren, zette ze daarna tegenover elkaar in een opstelling zoals in het vroegere tv-programma *Het Lagerhuis* en liet ze debatteren. Dat was een pittig gesprek, maar na een half uur waren we nog geen stap verder.

In deel 2 zette ik de mensen in een kring en vroeg om niet eerder op te houden totdat er minstens één zinnige suggestie was om uit het dilemma te komen, een suggestie ook waar iedereen het over eens kon zijn. Het was verbazingwekkend om *live* te zien hoe *ubuntu* werkt, tot aan de lichaamstaal van de deelnemers toe. Er kwamen na een half uur drie zinnige suggesties.

Ubuntu: u weet misschien wat dat is, maar ik ga er toch iets over vertellen. *Umuntu ngumuntu ngabantu* – een mens is een mens te midden van andere mensen. Dit Zoeloe-spreekwoord bevat een op het eerste gezicht weinig verrassende wijsheid, maar ligt ten grondslag aan een filosofie met een vérgaande slagkracht, '*ubuntu*'. Eigenlijk is het woord 'filosofie' niet op zijn plaats – het gaat eerder om een levenshouding, een manier van denken, een habitus. *Ubuntu* heeft zelfs rituele en religieuze aspecten. *Ubuntu* betekent dat je pas echt mens wordt in het contact met je medemensen, dat het belang van de groep groter is dan dat van het individu. *Ubuntu* – letterlijk: ik ben door de ander – is de wijze waarop in een traditionele stamvergadering in Botswana besluiten tot stand komen, nadat iedereen gehoord is, alle voors en tegens ruim aan bod zijn gekomen en iedereen zich in het uiteindelijke besluit kan vinden.

De workshop die ik op die landelijke bijeenkomst gaf, bediende zich van de oervorm van zulke besluitvorming: de kring. Het is fysiek al erg ingewikkeld om je dikke-ik te laten gelden als je iedereen in de ogen kunt kijken en als iedereen jou in de ogen ziet. *Ubuntu* was het uitgangspunt van het werk van de Zuid-Afrikaanse Commissie voor Waarheid en Verzoening, het is de levensfilosofie van bisschop Desmond Tutu, die er behartenswaardige dingen over heeft geschreven. *Ubuntu* heeft wonderlijke effecten gehad op de oplossing van conflicten die muurvast zaten, een oplossing waarin

iedereen gekend was en waar iedereen uiteindelijk achter kon staan. Ik geef slechts één voorbeeld uit vele.

Tijdens de klimaatconferentie van Parijs in 2015 ruimde Laurent Fabius, de Franse oud-minister van buitenlandse zaken, vergadertijd in om ingewikkelde kwesties naar Zoeloe-gebruik met *alle* betrokkenen te bespreken. Die benadering vanuit *ubuntu* heet *indaba* en daarin wordt ingezet op de kracht van de dialoog in plaats van op de macht van de meerderheid. Ik sprak enkele maanden geleden met iemand die daarbij is geweest. Het ging om tientallen, bijna honderd regeringsvertegenwoordigers, die *allen* aan het woord kwamen en erop uit waren om vast te stellen wat goed was voor iedereen. Kwam iemand met een bezwaar, dan werd dat niet als tegenstand beschouwd, maar als weerstand. Dan werd de vraag gesteld: vanuit welke waarde komt jouw bezwaar als het niet om eigenbelang gaat? En dan in drie stappen: Wat zou *jij* nog kunnen doen? Wat heb je daarvoor nodig van *ons*? Wat kunnen *wij* voor *jou* doen? En zo werd toegewerkt naar een beslissing: niet die van een meerderheid tegenover en ten koste van een minderheid, maar een beslissing waar iedereen het over eens was 'zonder fundamenteel bezwaar'. Er zijn immers verschillende waarheden die samen de werkelijkheid vormen.

Degene die ik erover sprak, kon zich jaren later nog tot in detail de gesprekken herinneren. De deelnemers aan deze gespreksmiddag zeiden achteraf dat als die hele klimaatop met deze benadering was gehouden er heel wat problemen de wereld uit zouden zijn geweest.

Lezing

We lezen vandaag twee bekende fragmenten uit Paulus' brief aan de Galaten. De brief waarin de vraag centraal staat of de volgelingen van Jezus zich zouden moeten schikken in joodse rituelen zoals het besnijden van mannen of zich daartoe niet verplicht zouden moeten voelen. Het gaat in deze brief uiteindelijk om vrijheid en saamhorigheid. Zoals onder andere verwoord in de beroemde regels van Galaten 3: 26-29:

Jullie zijn allemaal kinderen van God door het geloof in de Messias Jezus.
Want jullie allen die tot eenheid met de Messias gedoopt zijn, hebben je bekleed met de Messias.
Daarin is geen Jood en geen Griek,
daarin is geen slaaf en geen vrije,
Daarin is niet mannelijk en vrouwelijk,
Allen immers zijn jullie één in de Messias.
En als jullie van de Messias zijn,
dan zijn jullie Abrahams zaad,
erfgenamen naar de belofte.

En vervolgens uit het vijfde hoofdstuk, over de vrijheid, de verzen 13-15:

Jullie zijn immers tot vrijheid geroepen, broeders en zusters.
Gebruik die vrijheid alleen niet tot een vrijbrief om elkaar te lijf te gaan,
maar dienen jullie elkaar door de liefde.
Want de hele thora wordt in één woord vervolmaakt:
'hebt uw naaste lief, want die is als u zelf'.
Als jullie elkaar bijten en opeten,
zie dan toe dat jullie door elkaar niet worden verteerd.

Overweging

Ik steek met *ubuntu* in mijn hoofd en met het dikke-ik in mijn ransel over naar Klein-Azië, waar de apostel Paulus schrijft aan de gemeente in Galatië. De mensen daar liggen geweldig met elkaar overhoop over de besnijdenis: ja of nee. Op een eerdere reis waren mensen onder de indruk geraakt van Paulus' prediking over de opgestane Messias Jezus. Maar hij had zijn hielen nog niet gelicht of er kwamen scherp-slijpers, die vonden dat je in dit nieuwe geloof niet meer moest meedoen met Joodse gebruiken als de besnijdenis. En er kwamen andere scherp-slijpers, die wilden vasthouden aan deze symbolische daad en zo de nadruk legden op de Joodse traditie. De brief van Paulus aan de Galaten, een van de oudste teksten van het Nieuwe Testament, manoeuvreert in dit mijnenveld, maar doet dat zonder kool en geit te sparen. Wat zich aandient als een lastig conflict tilt Paulus op een hoger plan door te benadrukken wat de Galaten nu juist met elkaar verbindt. Hij zet – figuurlijk gesproken – de

gesprekspartners onder de Galaten niet tegenover elkaar, maar in een kring. Hij doet dat in die beroemde passage in het derde hoofdstuk:

Jullie zijn *allemaal* kinderen van God door het geloof in de Messias Jezus.

Want jullie *allen* die tot eenheid met de Messias gedoopt zijn, hebben je bekleed met de Messias.

Daarin is geen Jood en geen Griek,

daarin is geen slaaf en geen vrije,

Daarin is niet mannelijk en vrouwelijk,

Allen immers zijn jullie *één* in de Messias.

Het gaat om of-of, de een tegenover de ander, maar het gaat om 'allen' en 'één'. *Ubuntu* uit de eerste eeuw.

Het voert te ver om deze wonderbaarlijke tekst hier sterk uit te vergroten, maar ik wijs u op één detail. De verhouding tussen mannen en vrouwen is in de hele Galatenbrief geen thema, die van Joden en Grieken wel, die van slaven en vrijen ook. Maar hier dat ene zinnetje: daarin is niet mannelijk en vrouwelijk. Besnijdenis - voelt u hem? De doop in Messias Jezus maakt geen onderscheid tussen de seksen. Paulus als emancipator, zo hadden we misschien nog niet naar hem gekeken. Maar goed, ook deze luttele regels staan vol met wat wel heet de negatieve vrijheid, vol met 'geen' en 'niet'. Maar daaromheen staan de twee zinnen van de positieve vrijheid. Jullie zijn *allemaal* kinderen van God door het geloof in de Messias Jezus. En: *allen* immers zijn jullie *één* in de Messias. Eenheid gaat boven verschil, hoe reëel de verschillen ook zijn. Het vijfde hoofdstuk van de Galatenbrief opent met een krachtig statement van positieve vrijheid:

Voor de vrijheid heeft de Messias ons vrijgemaakt. Houdt dan stand en laat u niet opnieuw vasthouden onder een juk van slavernij.

En het hoofdstuk herneemt het thema van de eenheid in de verzen die we met elkaar hoorden:

Dienen jullie *elkaar* door de liefde.

Want de hele thora wordt in één woord vervolmaakt:

'hebt uw naaste lief, want die is als u zelf'.

De vrijheid is niet de vrijheid van het dikke-ik, de vrijheid is dienstbaarheid aan elkaar.

Ik ben door de ander.

Welkom in de wereld van de watjes! Want 'n bietje meer 'ons' en minder 'ek' – dat klinkt toch tamelijk naïef. En hoezo Zuid-Afrika? Een van de meest gewelddadige landen ter wereld. Luchtfietserij toch? En klimaatconferenties? Laat me niet lachen. De aandeelhouder wint. Toch? Het dikke ik regeert ons toch?

Maar toch zou ik ergens willen beginnen. Waarom niet bij de ander? Een van de beroemdste verhalen uit het werk van Tutu's Waarheidscommissie is het volgende. Het is het verhaal van de ouders van Amy Biehl. Amy Biehl was een jonge Amerikaanse vrouw die in Zuid-Afrika actief was in verzoeningsprojecten. Zij werd in 1993 in een Zuid-Afrikaans *township* vermoord door vier zwarte jongens. Haar ouders waren ten dode bedroefd en ten einde raad, maar reisden uiteindelijk naar Zuid-Afrika en startten een verzoeningsproces met de daders. Want, zo zeiden ze, anders konden ze niet verwerken wat er was gebeurd met hun dochter. De daders, jonge jongens nog, begrepen niet wat hun overkwam, maar ze kwamen met elkaar in gesprek. Uiteindelijk – na vele gesprekken – schonken de ouders van Amy de daders openlijk vergiffenis. Ze hielden contact met twee van hen en stichtten de Amy Biehl Foundation, gericht op verzoening en herstelrecht. De Foundation vangt nu in zes centra 2300 straatkinderen naschools op.

Welkom in de wereld van de watjes – onze wereld. Amen

Voorbeden

Lieve, liefdevolle God,
mij liever dan zo'n 'dikke-ik'-God, die maar doet, ver weg,
hoe anders dan mijn God, onze God, God-met-ons,
zo dichtbij als mijn naaste medemens

Lieve God,
onbestaanbaar is het om mens te zijn
ondraaglijk om te leven
zonder een ander
die is als jij

een mens om lief te hebben
om je aan te zien
je in de ogen te kijken
met liefde
die je tot leven wekt
mens maakt
medemens.

Lieve God,
dat wij zulke mensen zijn
een kring vormen
met elkaar
voor elkaar,
een kring die open is
ruimte biedt
voor de een en de ander
die niet zonder ons kan
wij niet zonder elkaar.

Lieve God,
Dat bidden wij
dat wij zien met open ogen
liefhebben met een open hart
vasthouden met open handen
de een de ander
over en weer
hier in de kring van de Haagse Dominicus
waar mensen alleen zijn
verdriet hebben
moe zijn
ziek
pijn hebben
gebukt gaan;
dat we elkaar nabij zijn.

Lieve God,
dat bidden wij
dat wij doen wat wij kunnen
altijd weer meer dan wij denken
zovaak minder dan we willen
om mensen nabij te zijn zo ver weg
die we niet kennen
maar van wie we weten
die geen leven hebben door wat hun overkomt
omdat ze anders zijn
anders geloven
anders doen
als man of vrouw of hoe dan ook
anders dan wat hun meedogenloos wordt opgelegd;
dat wij hen ruimte bieden
zo mogelijk
zo nodig!

Lieve God
de wereld is zo groot
en de mensen zoveel
en ons gebed zo klein
maar toch...

[stilte]

We bidden voor wat geschreven staat in het Voorbedenboek:

...
...

Moment van stilte voor wat ons persoonlijk zo ter harte gaat..

Zo bidden wij om liefde
kome wat komt.
Amen

Bij brood en wijn

Brood van tranen om de wereld
Hartversterking wijn
Voorsmaak van geluk dat komt
Dat de kracht van de hoop ons niet begeeft.

Neemt, eet en drinkt,
Om om te zien, om om ons heen te zien,
Om elkaar te zien en om vooruit te zien,
met Hem die brood brak en wijn schonk en deelde met zijn leerlingen,
zijn lijf en leden deelde met alle mensen
Met Hem die was, die is en die komen zal,
Die er nu voor ons is,
zoals hij was en zijn zal. Amen

Zegendialoog

W: Lieve God,
Zegen ons op onze weg,
zonder jou komen we er niet,
met jou komen we verder.
Geef ons vreugde onderweg,
geef ons voorspoed en perspectief,
sterk ons in waar we goed in zijn
en steun ons in de dagen die moeilijk zijn.

I: Lieve God,
Zullen we elkaar niet zegenen?
Niet dat onze weg puur over rozen gaat,
dat wij nooit tranen van spijt voelen
of onze dagen zonder pijn en smart zijn,
nee, dat wensen wij elkaar niet toe.
Maar wel wensen wij elkaar
dat wij mogen groeien in wie we zijn,
met de gaven die jij ons gegeven heeft.

W: Lieve God,
Vervul ons hart met blijdschap,
Dat wij in vreugde en smart
Elkaars nabijheid mogen zoeken en vinden
Dat we het hart van onze geliefden
met blijheid mogen vervullen.

I: Lieve God,
Wij wensen elkaar dat wij in vreugde en smart
jouw nabijheid mogen blijven zoeken,
Dat jij ons hart mag vervullen met blijdschap
en dat jij ons mag zegenen
overvloedig en rijk.

W: Lieve God,
Wij zijn er voor de ander,
zonder anderen is er geen ik.
Zonder ons wil jij er niet zijn.
Geef ons ons, zodat wij elkaar kunnen ontmoeten.
In vrede en vriendschap.

I: Lieve God,
Mogen wij in alle seizoenen van ons leven
ontbotten, groeien, vrucht dragen en in beweging komen
om elkaar, de ander én jou in vrede te ontmoeten. Amen